

Tevredenheidsonderzoek en sociale veiligheidsbeleving onder ZML-leerlingen

Onderzoeksrapport betrouwbaarheids- en
factoranalyses onderzoeksinstrument Qschool+ ZML

September 2017

Mark Ackermans
Martine Fuite
Marlou Visser

Inhoudsopgave

1 Samenvatting	3
2 Inleiding	4
2.1 Leeswijzer	4
3 Theoretisch kader	5
3.1 Tekstbegrip	5
3.2 Abstractievermogen	5
4 Resultaten van de pilot	7
4.1 Inhoud onderzoeksinstrument Qschool (V)SO+	7
4.2 Onderzoeksgroep	8
4.3 Antwoorden van de leerlingen	8
5 Factoranalyse	12
6 Betrouwbaarheidsanalyse	15
6.1 Betrouwbaarheid per variant	15
6.2 Betrouwbaarheid gehele vragenlijst per rubriek	15
7 Conclusies en aanpassingen	17
7.1 Conclusies	17
7.2 Aanpassingen	17
8 Referenties	19
9 Vragenlijsten	20

1 Samenvatting

Veel scholen in Nederland nemen tevredenheidsonderzoeken af onder ouders en leerlingen. In het primair onderwijs worden deze vragenlijsten meestal slechts bij leerlingen in de groepen 6, 7 en 8 afgenomen. Ook in het speciaal onderwijs valt een groep leerlingen tot nu toe buiten de boot, namelijk de zeer moeilijk lerende (ZML) leerlingen. Omdat zij over een te laag intelligentieniveau beschikken, kunnen ze bestaande vragenlijsten niet invullen.

B&T Organisatieadvies en Stichting Speciaal Centraal zijn in het voorjaar van 2016 gestart met de ontwikkeling van een instrument om de tevredenheid onder ZML-leerlingen te meten. Dit instrument is bruikbaar voor middenbouwleerlingen uit het primair onderwijs en ZML-leerlingen uit het (voortgezet) speciaal onderwijs om hun mening over de school te geven. De vragen van Vensters PO dienden als eerste uitgangspunt bij de ontwikkeling van het nieuwe meetinstrument, Qschool+, bedoeld voor leerlingen met een ontwikkelingsleeftijd van 4 tot 9 jaar.

Bij de eerste betrouwbaarheidsanalyses op basis van de testfase liet het nieuwe meetinstrument een hoge betrouwbaarheid zien, maar deze analyses waren op een slechts kleine steekproef gebaseerd. Op basis van deze resultaten hebben LECSO en Stichting School en Veiligheid geïnvesteerd in de digitalisering van het onderzoeksinstrument voor de ZML-doelgroep en verder onderzoek naar de betrouwbaarheid hiervan. Op het verzoek om mee te doen aan de pilotfase van onderzoek met Qschool (V)SO+ is vanuit de sector met groot enthousiasme gereageerd. 73 ZML-scholen (afdelingen) en bijna 4500 ZML-leerlingen hebben meegedaan aan het onderzoek, waardoor we kunnen spreken van een grote steekproef. Op basis van deze resultaten is een factor- en betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd om de betrouwbaarheid van het nieuwe onderzoeksinstrument voor de ZML doelgroep dat uit drie varianten bestaat in beeld te brengen.

Uit deze grote steekproef bleek in de verschillende statistische analyses dat variant 2 (ontwikkelingsleeftijd 7/8/9 jaar) en variant 3 (ontwikkelingsleeftijd 8/9 jaar) van de vragenlijst betrouwbaar en valide zijn. De betrouwbaarheid van variant 1 (ontwikkelingsleeftijd 4/5/6 jaar) ligt iets lager. Deze variant werd veel ingezet, ruim veertig procent van de leerlingen die meededen aan de pilot gaven via variant 1 hun mening over de school.

De betrouwbaarheid van de rubriek sociale veiligheid valt in alle varianten lager uit dan de overige twee rubrieken. Mogelijkerwijs is dit te verklaren door het gebruik van een andere schaal in deze rubriek. Op basis van de factoranalyse concluderen we dat de laatste stelling binnen deze rubriek 'De juf of meester helpt bij het oplossen van ruzies.' beter past bij de algemene tevredenheidsvragen. Dit is tevens de enige stelling binnen deze rubriek die positief geformuleerd is. Daarnaast komt het onderdeel ervaren sociale/fysieke veiligheid te weinig aan bod in de huidige vragenlijst. De nieuwe vragenlijst is daarom uitgebreid met de stelling 'Andere leerlingen doen expres gemeen tegen mij.' Door het benadrukken van de gewijzigde schaal en het verplaatsen en toevoegen van een stelling is de verwachting dat de betrouwbaarheid van de rubriek sociale veiligheid stijgt.

De verwachting is dat met de doorgevoerde aanpassingen, voortkomend uit zowel de kwantitatieve en kwalitatieve analyse, de sector een gestandaardiseerd, betrouwbaar en valide instrument heeft om de tevredenheid en sociale veiligheid onder ZML-leerlingen te meten.

2 Inleiding

Tevredenheidsonderzoek op Nederlandse scholen wordt doorgaans uitgevoerd aan de hand van tevredenheidsvragenlijsten die aan verschillende stakeholders worden voorgelegd, bijvoorbeeld aan ouders en leerlingen van scholen. In het regulier primair onderwijs wordt tevredenheidsonderzoek met vragenlijsten meestal enkel afgenomen in de groepen 6, 7 en 8. Dit betekent dat de leerlingen uit lagere groepen niet worden meegenomen in tevredenheidsonderzoeken. In het speciaal onderwijs wordt eveneens gewerkt met tevredenheidsonderzoeken. Een groep die hier doorgaans niet in wordt meegenomen is de groep zeer moeilijk lerende (ZML-)leerlingen. ZML-leerlingen hebben een intelligentieniveau van minder dan 60 of tot 70 met aanvullende (aandachts)problemen (Resing & Blok, 2002). Ook deze leerlingen hebben het recht om hun mening te geven, net als ieder ander kind. Bovendien lopen schoolbesturen belangrijke informatie voor het creëren van optimale leer- en ontwikkelomstandigheden op school mis door deze leerlingen niet mee te nemen in het tevredenheidsonderzoek. Daarnaast is sinds 1 augustus 2015 bij wet vastgelegd dat scholen niet alleen een sociaal veiligheidsbeleid moeten hebben, maar dat ze dit ook moeten monitoren met een betrouwbaar instrument. Deze monitoring dient jaarlijks, representatief en gestandaardiseerd plaats te vinden (uit: Zorgplicht sociale veiligheid leerlingen op school, OCW 2016). Hierdoor is het meten van de sociale veiligheid van alle leerlingen voor scholen verplicht en zullen scholen zich hierover aan de onderwijsinspectie moeten verantwoorden.

B&T Organisatieadvies is in samenwerking met Stichting Speciaal Centraal in februari 2016 gestart met de ontwikkeling van een meetinstrument voor tevredenheidsonderzoek voor middenbouwleerlingen uit het primair onderwijs en ZML-leerlingen uit het (voortgezet) speciaal onderwijs. Op basis van de vragen die behoren tot de vragenset van Vensters PO¹ is een nieuw meetinstrument voor tevredenheidsonderzoek ontstaan, namelijk Qschool+, speciaal bedoeld voor leerlingen met een ontwikkelingsleeftijd van 4 tot 9 jaar.

Bij de eerste betrouwbaarheidsanalyses op basis van de testfase liet het nieuwe meetinstrument een hoge betrouwbaarheid zien, maar deze analyses waren op een slechts kleine steekproef gebaseerd. Op basis van deze resultaten hebben LECSO en Stichting School en Veiligheid geïnvesteerd in de digitalisering van het onderzoeksinstrument en verder onderzoek naar de betrouwbaarheid hiervan. Hierdoor heeft een groot aantal ZML-scholen tegen lage kosten in het voorjaar van 2017 deel kunnen nemen aan een pilotfase waarin het gedigitaliseerde instrument onder een groot aantal ZML-leerlingen werd afgenomen.

Voor u ligt het rapport met daarin de factor- en betrouwbaarheidsanalyses op basis van deze grote steekproef onder zeer moeilijk lerende leerlingen uit heel Nederland. Doel van dit rapport is om de betrouwbaarheid van Qschool (V)SO+ voor de ZML-doelgroep in beeld te brengen.

2.1 Leeswijzer

In dit rapport vindt u achtereenvolgens de volgende onderdelen:

- Theoretisch kader
- Resultaten van de pilot
- Factoranalyse
- Betrouwbaarheidsanalyse
- Conclusies en aanpassingen

In de bijlagen van dit rapport zijn referenties en de volledige vragenlijsten opgenomen.

¹ Bij de vaak uitgebreide vragenlijsten die leerlingen in het primair onderwijs voorgelegd krijgen, valt doorgaans een deel van de vragen onder Vensters voor Verantwoording Primair Onderwijs (Vensters PO). Vensters PO is een project van de PO-Raad waarbij cijfermatige informatie over scholen voor primair onderwijs verzameld wordt in één systeem en vervolgens op een eenduidige en toegankelijke manier wordt gepresenteerd. Naast gegevens op het gebied van ouder- en leerlingtevredenheid, gaat het hierbij om gegevens over de onderwijsopbrengsten, leerlingpopulatie, financiën en personeel. Een van de doelstellingen van dit project is om informatie voor ouders beschikbaar te stellen, onder andere met het oog op schoolkeuze (Vensters Primair Onderwijs, 2012).

3 Theoretisch kader

Voorafgaand aan het aanpassen van het meetinstrument gebaseerd op de vragen van Vensters PO is wetenschappelijke literatuur geraadpleegd om struikelblokken omtrent tekstbegrip en abstractievermogen die leerlingen met een ontwikkelingsleeftijd van 4 tot 9 jaar kunnen ervaren tijdens het invullen van de huidige vragenlijsten te detecteren en implicaties voor de aanpassing van het meetinstrument te concretiseren.

3.1 Tekstbegrip

Bij de ontwikkeling van het nieuwe meetinstrument is gebleken dat op basis van wetenschappelijke literatuur met een aantal aspecten rekening moet worden gehouden op het gebied van taalontwikkeling.

In de literatuur wordt beschreven dat leerlingen vanaf 6 jaar beginnen met lezen en leren om fonemen en grafemen te koppelen (Goorhuis-Brouwer & Schaerlakens, 2000). Voor ZML-leerlingen geldt dat ze moeilijk tot lezen komen doordat ze problemen hebben met het doorzien van de klankstructuur van taal (fonologisch bewustzijn) en moeite hebben met abstractheid van symbolen en klanken. Daarnaast hebben ZML-leerlingen problemen met onregelmatigheid in grafeem-foneem-correspondentie, zoals bij het woord 'clown' (Van der Laan, 2006). Dit impliceert dat het leesniveau van middenbouw- en ZML-leerlingen nog niet gevorderd is en dat zij mogelijk ondersteuning nodig hebben bij het lezen. In het nieuwe meetinstrument is hiermee rekening gehouden door tekst voor te lezen aan leerlingen middels spraakondersteuning.

Bovendien blijkt uit de literatuur dat de woordenschat van leerlingen nog in ontwikkeling is (Goorhuis-Brouwer & Schaerlakens, 2000). Hierdoor is er in het aangepaste meetinstrument gefocust op woorden die binnen de woordenschat van de leerlingen vallen. Op basis van de Woordenlijst Amsterdamse Kinderen (Kuiken & Droge, 2010) zijn de woorden 'tevreden' en 'omgang' potentieel moeilijke woorden uit de originele vragenlijst Vensters PO. Hier is in het nieuw ontwikkelde meetinstrument rekening mee gehouden.

Daarnaast komt uit de literatuur naar voren dat leerlingen met een verstandelijke beperking of een stoornis in het Autismespectrum moeite hebben met representatieniveau van communicatie (Verpoorten 1996, geciteerd in Noens & Van Berckelaer-Onnes, 2002). Zij zijn wel in staat om voorwerpen te benoemen, maar kunnen zich de functionele betekenis ervan niet voorstellen. Voor de aanpassing van het meetinstrument betekende dit dat er bij de leerlingen moest worden doorgevraagd naar de betekenis van voorwerpen om na te gaan of deze duidelijk waren. Tevens impliceren deze moeilijkheden met representatie dat communicatie op metarepresentatie-niveau niet mogelijk is, waardoor vragen zo concreet mogelijk gesteld moeten worden zonder het gebruik van uitdrukkingen of gezegdes.

Ten slotte moet de manier van bevragen aansluiten bij de belevingswereld van leerlingen (Damen & Cordang, 2007; SLO, 2005). Ook op deze implicaties is ingespeeld in de ontwikkeling van het meetinstrument.

3.2 Abstractievermogen

Naast taalontwikkeling moet ook op het gebied van cognitieve ontwikkeling met een aantal aspecten op basis van wetenschappelijke literatuur rekening worden gehouden bij de ontwikkeling van een passend meetinstrument.

Zo blijkt dat abstract denken bij jonge leerlingen wel mogelijk is, zolang het een betekenisvolle omgeving of activiteit betreft (Egan, 1997) en als er voldoende middelen worden geboden om te kunnen structureren (Kohnstamm 1948, geciteerd in Van Oers, 2006). Voor het nieuwe meetinstrument betekent dit dat de leerlingen zo veel mogelijk ondersteuning en middelen moeten worden geboden om verbanden te kunnen leggen, de werkelijkheid te structureren en daaraan conclusies te verbinden. Dit is gerealiseerd door heldere formulering van de vragen en duidelijke antwoordcategorieën in het meetinstrument.

Een combinatie van visuele en auditieve stimuli zorgt voor betere informatieverwerking en beter begrip van verbale concepten dan alleen verbale of visuele stimuli (Frostig & Maslow, 1979). Door in het meetinstrument gebruik te maken van zowel auditieve als visuele input wordt de informatieverwerking van leerlingen ondersteund. Onderzoek laat ook zien dat leerlingen meer kunnen onthouden van teksten met foto's en plaatjes dan van teksten zonder beeldondersteuning (Carney & Levin, 2002; Peeck, 1974; Willows, 1978). Dit duidt erop dat het gebruik van pictogrammen of foto's, als ondersteuning bij de vragen, een geschikte bewerking is voor het aangepaste meetinstrument. Het gebruik van pictogrammen zorgt voor figuurlijke beelden van tekstuele situaties (Peeck, 1993; Schmeier, 2015). Doordat pictogrammen een beeld kunnen geven van situaties uit de vragen wordt verwacht dat leerlingen situaties makkelijker kunnen herkennen en dat er op die manier een emotionele binding met de vragen kan worden gecreëerd. Het gebruik van pictogrammen in het aangepaste meetinstrument biedt leerlingen ondersteuning om situaties uit de vragen te herkennen, te verbinden met hun eigen situatie en daar conclusies uit te trekken.

Foto's, filmpjes, plaatjes en tekeningen van gezichten kunnen worden gebruikt om basisemoties te herkennen, zo blijkt uit een review van Ekman (1984). Foto's en plaatjes lijken ongeacht scherpte en grootte geschikt om mensen emoties te laten herkennen (Wallbott, 1991). De verwachting was dat het gebruik van plaatjes met gezichten (smileys) in het aangepaste meetinstrument leerlingen de mogelijkheid zou geven om hun eigen emoties te herkennen. Door smileys te verbinden aan de antwoordcategorieën in het meetinstrument kan emotionele binding met de vragen worden gecreëerd, waardoor leerlingen ondersteund worden in hun abstractievermogen (Egan, 1997). Het onderzoek liet zien dat leerlingen beter een antwoord kunnen kiezen wat bij hen past aan de hand van smileys dan aan de hand van + en -, zoals dat bij de originele vragenlijsten gebeurt.

4 Resultaten van de pilot

In dit hoofdstuk lichten we het pilotonderzoek met Qschool (V)SO+ verder toe. Hierbij gaat het om de inhoud van het onderzoeksinstrument Qschool (V)SO+, de onderzoeksgroep en de resultaten van de pilot.

4.1 Inhoud onderzoeksinstrument Qschool (V)SO+

Varianten

Om zo goed mogelijk te kunnen aansluiten bij de verschillende niveaus van leerlingen met een ontwikkelingsleeftijd tussen 4 en 9 jaar zijn er verschillende varianten van Qschool (V)SO+ beschikbaar. Variant 1 betreft een vragenlijst met eenvoudige vragen, makkelijke woorden en twee antwoordcategorieën. Variant 2 is een vragenlijst met complexere vragen, makkelijke woorden en vier antwoordcategorieën. Variant 3 is een vragenlijst met complexe vragen, moeilijker woorden en ook vier antwoordcategorieën. Ook is er nog differentiatie tussen leerlingen mogelijk op basis van technisch en/of begrijpend leesniveau. Zo is het gebruiken van spraakondersteuning en pictogrammen niet verplicht en kan het voor de leerlingen die hier geen behoefte aan hebben worden gekozen voor een variant van de vragenlijst die deze hulpmiddelen niet bevat. Tot slot is er een vierde variant van de vragenlijst beschikbaar, die geschikt is voor leerlingen met een ontwikkelingsleeftijd boven 9 jaar. Hiermee worden scholen met een bredere doelgroep dan ZML-leerlingen met een ontwikkelingsleeftijd van 4 tot 9 jaar in staat gesteld om één type vragenlijst af te nemen en de resultaten met elkaar te vergelijken. Deze vragenlijst is exact hetzelfde als de reguliere vragenlijst van Vensters PO en de resultaten van die vierde variant zullen daarom niet worden meegenomen in de statistische analyses binnen dit onderzoek. Alle verschillende varianten van de vragenlijsten vragen dezelfde informatie uit, enkel op een andere manier. Hierdoor zijn de resultaten van alle varianten met elkaar te vergelijken en is het ook mogelijk om binnen leerlinggroepen verschillende varianten te gebruiken.

Rubrieken

De vragen uit Qschool (V)SO+ worden onderverdeeld in drie verschillende rubrieken, namelijk 'sfeer op school' (schoolklimaat), 'lessen op school' (onderwijsleerproces) en 'veiligheid op school' (sociale veiligheid). De twee rubrieken 'sfeer op school' en 'lessen op school' kunnen we onder de overkoepelende categorie 'tevredenheid' scharen. De veiligheid op school valt onder de categorie 'sociale veiligheid'. In de rubriek 'sfeer op school' komen echter ook vragen terug uit de categorie 'sociale veiligheid', waardoor er een combinatie ontstaat van beide categorieën. In Tabel 1 staan de vragen per variant van Qschool (V)SO+ aangegeven met daarbij de categorieën en rubrieken waaronder deze vallen.

Tabel 1. Varianten van de vragenlijst per rubriek met bijbehorende categorieën

Categorie	Variant 1	Variant 2	Variant 3
	Sfeer op school	Sfeer op school	Sfeer op school
Tevredenheid en sociale veiligheid	Vind je het leuk op school?	Vind je het leuk op school?	Vind je het leuk op school?
Tevredenheid en sociale veiligheid	Voel jij je fijn op school?	Voel jij je fijn op school?	Voel jij je veilig op school?
Tevredenheid en sociale veiligheid	Zijn de regels op school duidelijk?	Vind je de regels op school duidelijk?	Vind je de regels op school duidelijk?
Tevredenheid en sociale veiligheid	Vind je het leuk in de klas?	Heb je het naar je zin in de klas?	Heb je het naar je zin in de klas?
Tevredenheid en sociale veiligheid	Speel je graag met andere kinderen op school?	Ben je blij over het omgaan met de andere kinderen op school?	Ben je blij over het omgaan met de andere leerlingen?
Tevredenheid en sociale veiligheid	Zijn de juffen en meesters aardig?	Ben je blij over het omgaan met de juffen en meesters?	Ben je blij over het omgaan met de leraren?

	Variant 1	Variant 2	Variant 3
	Lessen op school	Lessen op school	Lessen op school
Tevredenheid	Leer je veel op school?	Ben je blij over wat je leert op deze school?	Ben je blij over wat je leert op deze school?
Tevredenheid	Legt jouw juf of meester goed uit?	Ben je blij over de uitleg van de juffen en meesters?	Ben je blij over de uitleg van de leraar?
Tevredenheid	Weet jouw juf of meester wat jij goed kan?	Weet de juf of meester wat jij goed kan?	Weet de leraar wat jij goed kan?
Tevredenheid	Zegt jouw juf of meester wel eens dat je iets heel goed hebt gedaan?	Vertelt de juf of meester duidelijk dat je iets goed hebt gedaan?	Vertelt de leraar duidelijk dat je iets goed hebt gedaan?
Tevredenheid	Zegt jouw juf of meester wel eens dat je iets beter op een andere manier kunt doen?	Als de juf of meester jou vertelt dat je iets beter op een andere manier kunt doen, is dat dan duidelijk voor jou?	Als de leraar jou vertelt dat je iets beter op een andere manier kunt doen, is dat dan duidelijk voor jou?
Tevredenheid	Helpt jouw juf of meester als je iets vraagt?	Helpt de juf of meester jou goed als je iets vraagt?	Helpt de leraar jou goed als dat nodig is?
	Variant 1	Variant 2	Variant 3
	Veiligheid op school	Veiligheid op school	Veiligheid op school
Sociale veiligheid	Ik ben deze week geplaagd door andere kinderen op school.	Ik ben deze week gepest door andere kinderen op school.	Ik ben deze week gepest door andere leerlingen.
Sociale veiligheid	Ik ben deze week geplaagd op de computer.	Ik ben deze week online gepest door andere kinderen van school.	Ik ben deze week online gepest door andere leerlingen.
Sociale veiligheid	Andere kinderen op deze school doen mij expres pijn.	Andere kinderen op deze school doen mij expres pijn.	Andere leerlingen doen mij expres pijn.
Sociale veiligheid	Ik ben soms bang voor andere kinderen op school.	Ik ben bang voor andere kinderen op school.	Ik ben bang voor andere leerlingen.
Sociale veiligheid	Mijn juf of meester helpt bij het oplossen van ruzie.	De juf of meester helpt bij het oplossen van ruzies.	De leraar helpt bij het oplossen van ruzies tussen leerlingen.

4.2 Onderzoeksgroep

Voor de pilotfase van het onderzoeksinstrument zijn ZML-scholen middels nieuwsbrieven, artikelen en oproepen op internet vanuit B&T organisatieadvies en LECSO benaderd om mee te doen aan de pilot. 73 scholen (afdelingen) verspreid over heel Nederland hebben zich aangemeld voor het onderzoek en zijn aan de slag zijn gegaan met het afnemen van de vragenlijsten. De totale steekproef van leerlingen in dit onderzoek betrof 4.487 leerlingen. Van deze 4.487 leerlingen zijn 54 leerlingen uit de onderzoeksresultaten verwijderd, omdat zij meer dan vijf vragen met een vraagteken hadden beantwoord. De resultaten kunnen niet in de analyses van dit onderzoek worden meegenomen, omdat ze simpelweg te weinig gegevens bevatten om een helder beeld van de resultaten te kunnen schetsen. In dit onderzoek worden daarom de resultaten van 4.433 leerlingen meegenomen in de analyses.

	Totaal aantal respondenten	Totaal aantal verwijderde respondenten	Resterend aantal respondenten	Percentage van totaal aantal respondenten
Variant 1	1843	37	1806	41%
Variant 2	1462	6	1456	32%
Variant 3	939	7	939	21%
Variant 4	243	4	239	6%

4.3 Antwoorden van de leerlingen

In dit onderzoek worden de resultaten uit variant 1, 2 en 3 van het pilotonderzoek met Qschool (V)SO+ meegenomen in de statistische analyses. Omdat de vraagstelling en de antwoordschaal binnen de varianten niet exact overeenkomen, worden de statistische analyses per variant uitgevoerd. In Tabel 2, 3 en 4 is de spreiding van de

antwoorden per vraag en per variant te zien. De linkerkolom betreft de formulering van de vraag of stelling zoals in de betreffende variant is voorgelegd aan de leerlingen.

Tabel 2. Antwoorden van de leerlingen in percentages per vraag en rubriek (N =1806), variant 1

Vraag	Antwoorden		
Sfeer op school	Nee	Ja	?
Vind je het leuk op school?	12,6%	85,4%	2,0%
Voel jij je fijn op school?	11,3%	85,5%	3,1%
Zijn de regels op school duidelijk?	8,5%	87,7%	3,9%
Vind je het leuk in de klas?	8,3%	90,0%	1,7%
Speel je graag met andere kinderen op school?	11,7%	86,4%	1,9%
Zijn de juffen en meesters aardig?	4,9%	93,1%	2,1%
Vraag	Antwoorden		
Lessen op school	Nee	Ja	?
Leer je veel op school?	5,7%	92,2%	2,1%
Legt jouw juf of meester goed uit?	5,8%	91,8%	2,4%
Weet jouw juf of meester wat jij goed kan?	5,6%	89,9%	4,4%
Zegt jouw juf of meester wel eens dat je iets heel goed hebt gedaan?	3,4%	94,8%	1,8%
Zegt jouw juf of meester wel eens dat je iets beter op een andere manier kunt doen?	15,0%	78,0%	7,0%
Helpt jouw juf of meester als je iets vraagt?	6,0%	92,0%	2,0%
Vraag	Antwoorden		
Veiligheid op school*	Klopt niet	Klopt wel	?
Ik ben deze week geplaagd door andere kinderen op school.	68,0%	30,1%	2,0%
Ik ben deze week geplaagd op de computer.	81,4%	14,5%	4,0%
Andere kinderen op deze school doen mij expres pijn.	71,5%	25,8%	2,7%
Ik ben soms bang voor andere kinderen op school.	69,3%	28,4%	2,3%
Mijn juf of meester helpt bij het oplossen van ruzie.	9,4%	87,7%	2,9%

* De eerste vier vragen uit de rubriek 'veiligheid op school' zijn negatief gesteld, waardoor een hoge score betekent dat er een lage mate van veiligheid op school wordt ervaren door de leerlingen.

Tabel 3. Antwoorden van de leerlingen in percentages per vraag en rubriek (N = 1456), variant 2

Vraag	Antwoorden				
Sfeer op school	Helemaal niet	Niet zo	Een beetje/soms	Helemaal wel	?
Vind je het leuk op school?	7,3%	7,8%	30,2%	53,8%	1,0%
Voel jij je fijn op school?	4,0%	6,2%	26,7%	61,7%	1,5%
Vind je de regels op school duidelijk?	4,0%	6,6%	19,8%	68,1%	1,4%
Heb je het naar je zin in de klas?	3,7%	5,3%	23,5%	66,8%	0,8%
Ben je blij over het omgaan met de andere kinderen op school?	2,9%	6,5%	23,3%	65,6%	1,7%
Ben je blij over het omgaan met de juffen en meesters?	3,4%	4,7%	16,8%	73,5%	1,6%
Vraag	Antwoorden				
Lessen op school	Helemaal niet	Niet zo	Een beetje/soms	Helemaal wel	?
Ben je blij over wat je leert op deze school?	3,4%	4,9%	17,8%	73,1%	0,8%
Ben je blij over de uitleg van de juffen en meesters?	1,8%	3,8%	16,8%	76,9%	0,7%
Weet de juf of meester wat jij goed kan?	2,2%	3,6%	16,4%	75,5%	2,3%
Vertelt de juf of meester duidelijk dat je iets goed hebt gedaan?	1,6%	2,4%	14,7%	80,3%	1,0%
Als de juf of meester jou vertelt dat je iets beter op een andere manier kunt doen, is dat dan duidelijk voor jou?	2,9%	5,1%	27,4%	62,2%	2,3%
Helpt de juf of meester jou goed als je iets vraagt?	1,7%	3,1%	17,4%	76,6%	1,2%
Vraag	Antwoorden				
Veiligheid op school*	Klopt helemaal niet	Klopt niet	Klopt een beetje	Klopt helemaal	?
Ik ben deze week gepest door andere kinderen op school.	48,7%	26,1%	12,9%	11,3%	1,0%
Ik ben deze week online gepest door andere kinderen van school.	64,4%	26,1%	3,8%	4,9%	0,9%
Andere kinderen op deze school doen mij expres pijn.	50,3%	24,8%	14,6%	9,2%	1,1%
Ik ben bang voor andere kinderen op school.	52,9%	25,1%	13,7%	7,3%	1,0%
De juf of meester helpt bij het oplossen van ruzies.	4,0%	4,8%	19,6%	70,5%	1,2%

* De eerste vier vragen uit de rubriek 'veiligheid op school' zijn negatief gesteld, waardoor een hoge score betekent dat er een lage mate van veiligheid op school wordt ervaren door de leerlingen.

Tabel 4. Antwoorden van de leerlingen in percentages per vraag en rubriek (N =932), variant 3

Vraag	Antwoorden				
Sfeer op school	Helemaal niet	Niet zo	Een beetje/soms	Helemaal wel	?
Vind je het leuk op school?	7,0%	7,9%	41,1%	43,0%	1,0%
Voel jij je veilig op school?	2,0%	4,2%	24,9%	67,7%	1,2%
Vind je de regels op school duidelijk?	1,7%	6,4%	22,3%	68,6%	1,1%
Heb je het naar je zin in de klas?	3,4%	5,5%	28,3%	61,8%	1,0%
Ben je blij over het omgaan met de andere leerlingen?	1,0%	4,5%	28,4%	64,2%	1,9%
Ben je blij over het omgaan met de leraren?	1,5%	3,2%	24,3%	69,0%	2,0%
Vraag	Antwoorden				
Lessen op school	Helemaal niet	Niet zo	Een beetje/soms	Helemaal wel	?
Ben je blij over wat je leert op deze school?	4,0%	8,3%	24,0%	62,1%	1,6%
Ben je blij over de uitleg van de leraar?	1,5%	2,9%	25,7%	68,7%	1,3%
Weet de leraar wat jij goed kan?	1,3%	3,6%	21,7%	72,0%	1,4%
Vertelt de leraar duidelijk dat je iets goed hebt gedaan?	1,0%	2,7%	20,3%	75,1%	1,0%
Als de leraar jou vertelt dat je iets beter op een andere manier kunt doen, is dat dan duidelijk voor jou?	1,8%	4,3%	30,8%	61,4%	1,7%
Helpt de leraar jou goed als dat nodig is?	0,6%	2,8%	18,8%	76,7%	1,1%
Vraag	Antwoorden				
Veiligheid op school*	Klopt helemaal niet	Klopt niet	Klopt een beetje	Klopt helemaal	?
Ik ben deze week gepest door andere leerlingen.	53,6%	27,4%	10,9%	6,9%	1,3%
Ik ben deze week online gepest door andere leerlingen.	65,1%	27,4%	3,1%	2,9%	1,6%
Andere leerlingen doen mij expres pijn.	65,4%	27,9%	10,1%	4,7%	0,9%
Ik ben bang voor andere leerlingen.	55,0%	25,5%	14,6%	3,9%	1,1%
De leraar helpt bij het oplossen van ruzies tussen leerlingen.	5,1%	4,4%	25,5%	63,3%	1,3%

* De eerste vier vragen uit de rubriek 'veiligheid op school' zijn negatief gesteld, waardoor een hoge score betekent dat er een lage mate van veiligheid op school wordt ervaren door de leerlingen.

5 Factoranalyse

In dit hoofdstuk wordt de eerste statistische analyse van dit onderzoek behandeld, namelijk de factoranalyse. Met een factoranalyse wordt bepaald of er onderliggende structuren verbonden zijn aan de set met vragen binnen Qschool (V)SO+.

Variante 1

	Factor 1	Factor 2	Factor 3
Vind je het leuk op school?	,595		-,376
Voel jij je fijn op school?	,562		-,400
Zijn de regels op school duidelijk?	,474	,109	,111
Vind je het leuk in de klas?	,592		-,435
Speel je graag met andere kinderen op school?	,371	,111	
Zijn de juffen en meesters aardig?	,622		-,220
Leer je veel op school?	,540		-,129
Legt jouw juf of meester goed uit?	,584		,291
Weet jouw juf of meester wat jij goed kan?	,472		,298
Zegt jouw juf of meester wel eens dat je iets heel goed hebt gedaan?	,492		,208
Zegt jouw juf of meester wel eens dat je iets beter op een andere manier kunt doen?	,380	,111	,165
Helpt jouw juf of meester als je iets vraagt?	,543		,432
Ik ben deze week geplaagd door andere kinderen op school.		,677	
Ik ben deze week geplaagd op de computer.	-,128	,696	-,129
Andere kinderen op deze school doen mij expres pijn.	-,153	,744	
Ik ben soms bang voor andere kinderen op school.	-,112	,655	
Mijn juf of meester helpt bij het oplossen van ruzie.	,319	,147	,369

Uit de factoranalyse blijkt dat de items van de eerste twee schalen 'schoolklimaat' en 'onderwijsleerproces' samen gebundeld zouden kunnen worden tot één factor, bijvoorbeeld 'tevredenheid'. Vier van de vijf items uit de schaal 'sociale veiligheid' scoren hoog op eenzelfde factor. Het laatste item 'Mijn juf of meester helpt bij het oplossen van ruzie.' scoort echter zeer laag op deze factor en zou hier dan ook niet in opgenomen kunnen worden. Dit item scoort echter wel hoog op factor 1, die de tevredenheid van de leerlingen in kaart brengt. Op basis hiervan valt te overwegen de vraag op te nemen bij deze schalen, omdat deze vraag ook hoog correleert met de items uit de schalen 'schoolklimaat' en 'onderwijsleerproces'.

Variante 2

	Factor 1	Factor 2	Factor 3
Vind je het leuk op school?	,656		-,530
Voel jij je fijn op school?	,685		-,383
Vind je de regels op school duidelijk?	,581		,263
Heb je het naar je zin in de klas?	,666		-,428
Ben je blij over het omgaan met de andere kinderen op school?	,543	-,116	
Ben je blij over het omgaan met de juffen en meesters?	,678		
Ben je blij over wat je leert op deze school?	,671		-,186
Ben je blij over de uitleg van de juffen en meesters?	,658		
Weet de juf of meester wat jij goed kan?	,620		,174
Vertelt de juf of meester duidelijk dat je iets goed hebt gedaan?	,603		,251
Als de juf of meester jou vertelt dat je iets beter op een andere manier kunt doen, is dat dan duidelijk voor jou?	,546	,116	,337
Helpt de juf of meester jou goed als je iets vraagt?	,646		,279
Ik ben deze week gepest door andere kinderen op school.		,765	
Ik ben deze week online gepest door andere kinderen van school.		,751	
Andere kinderen op deze school doen mij expres pijn.	-,113	,764	
Ik ben bang voor andere kinderen op school.		,714	
De juf of meester helpt bij het oplossen van ruzies.	,525		,318

Uit de factoranalyse van de tweede variant blijkt wederom dat de items van de eerste twee schalen ‘schoolklimaat’ en ‘onderwijsleerproces’ samen gebundeld kunnen worden tot één factor, bijvoorbeeld ‘tevredenheid’. Vier van de vijf items uit de schaal ‘sociale veiligheid’ scoren hoog op eenzelfde factor. Het laatste item ‘De juf of meester helpt bij het oplossen van ruzies’ scoort echter niet op deze factor en zou hier dan ook niet in opgenomen kunnen worden. Deze scoort echter wel hoog op factor 1, die de tevredenheid van de leerlingen in kaart brengt. Ook correleert dit item hoog met de items uit beide schalen. Het lijkt voor de hand liggend dit item op te nemen in de schaal ‘schoolklimaat’.

Variante 3

	Factor 1	Factor 2	Factor 3
Vind je het leuk op school?	,653		-,470
Voel jij je veilig op school?	,551	-,257	
Vind je de regels op school duidelijk?	,556		,317
Heb je het naar je zin in de klas?	,708		-,344
Ben je blij over het omgaan met de andere leerlingen?	,499		-,280
Ben je blij over het omgaan met de leraren?	,693	,118	
Ben je blij over wat je leert op deze school?	,639	,200	-,306
Ben je blij over de uitleg van de leraar?	,585		,260
Weet de leraar wat jij goed kan?	,589	,117	,265
Vertelt de leraar duidelijk dat je iets goed hebt gedaan?	,580		,396
Als de leraar jou vertelt dat je iets beter op een andere manier kunt doen, is dat dan duidelijk voor jou?	,552		,297
Helpt de leraar jou goed als dat nodig is?	,671		,189
Ik ben deze week gepest door andere leerlingen.	-,178	,743	,134

Ik ben deze week online gepest door andere leerlingen.		,737	
Andere leerlingen doen mij expres pijn.	-,172	,764	
Ik ben bang voor andere leerlingen.	-,124	,653	-,106
De leraar helpt bij het oplossen van ruzies tussen leerlingen.	,502	,134	-,119

Uit de factoranalyse van de derde variant blijkt opnieuw dat de items van de eerste twee schalen 'schoolklimaat' en 'onderwijsleerproces' samen gebundeld zouden kunnen worden tot één factor, bijvoorbeeld 'tevredenheid'. Vier van de vijf items uit de schaal 'sociale veiligheid' scoren wederom hoog op eenzelfde factor. Het laatste item 'De leraar helpt bij het oplossen van ruzies tussen leerlingen' scoort echter zeer laag op deze factor en zou hier dan ook niet in opgenomen moeten worden. Deze scoort echter hoog op factor 1, die de tevredenheid van de leerlingen in kaart brengt. Ook correleert dit item hoog met de items uit beide schalen. Het wordt ook bij deze variant aangeraden dit item op te nemen in de schaal 'schoolklimaat'.

Naast de factoranalyse van de gehele schaal, hebben we ook factoranalyses uitgevoerd voor de schaal 'sociale veiligheid'. Wanneer we alleen een factoranalyse voor de schaal 'sociale veiligheid' uitvoeren, blijkt bij de drie varianten dat wederom dat de laatste stelling: 'Mijn juf of meester helpt bij het oplossen van ruzie' niet eenzelfde construct meet als de resterende vier stellingen.

	Variant 1		Variant 2		Variant 3	
	Factor 1	Factor 2	Factor 1	Factor 2	Factor 1	Factor 2
Ik ben deze week geplaagd door andere kinderen op school.	,691		,764		,773	
Ik ben deze week geplaagd op de computer.	,717		,759		,761	
Andere kinderen op deze school doen mij expres pijn.	,766		,778		,789	
Ik ben soms bang voor andere kinderen op school.	,675		,716		,670	,159
Mijn juf of meester helpt bij het oplossen van ruzie.		,998		,994		,988

6 Betrouwbaarheidsanalyse

In dit hoofdstuk wordt de tweede statistische analyse van dit onderzoek beschreven, te weten de betrouwbaarheidsanalyse. Met een betrouwbaarheidsanalyse wordt berekend of de vragen consistent samenhangen en of de antwoorden niet gebaseerd zijn op toevalligheden.

6.1 Betrouwbaarheid per variant

De totale betrouwbaarheid van de drie varianten (variant 1, 2 en 3) en rubrieken (schoolklimaat, onderwijsleerproces en sociale veiligheid) is hoog ($\alpha = .96$). Het samenvoegen van deze drie varianten is vanwege de wisselende formulering van de vragen en de diverse antwoordschalen echter discutabel. Daarom is per variant en per rubriek de betrouwbaarheid bepaald. Uit de betrouwbaarheidsanalyse blijkt dat de betrouwbaarheid van de gehele variant 1 van Qschool (V)SO+ in twijfel getrokken zou kunnen worden ($\alpha = .64$). Scores van boven de 0,7 worden beoordeeld als acceptabel. Variant 2 ($\alpha = .79$), variant 3 ($\alpha = .77$) kunnen als gehele variant van Qschool (V)SO+ worden dan ook beoordeeld als betrouwbaar.

	<i>Betrouwbaarheid gehele variant</i>
Variant 1	$\alpha = .64$
Variant 2	$\alpha = .79$
Variant 3	$\alpha = .77$

6.2 Betrouwbaarheid gehele vragenlijst per rubriek

De betrouwbaarheid van de rubriek schoolklimaat valt voor de drie varianten samen hoog uit ($\alpha = .95$). Ditzelfde geldt voor de rubriek onderwijsleerproces ($\alpha = .96$). Wanneer de betrouwbaarheid van beide rubrieken tezamen wordt berekend, valt de betrouwbaarheid nog hoger uit ($\alpha = .98$). De betrouwbaarheid van de sociale veiligheid ligt iets lager, maar is nog wel hoog genoeg ($\alpha = .71$).

	<i>Schoolklimaat</i>	<i>Onderwijsleerproces</i>	<i>Schoolklimaat en onderwijsleerproces</i>	<i>Sociale veiligheid</i>	<i>Totaal</i>
Totaal	$\alpha = .95$	$\alpha = .96$	$\alpha = .98$	$\alpha = .71$	$\alpha = .96$

Betrouwbaarheid gehele vragenlijst per rubriek

Wanneer we per variant de betrouwbaarheid van de verschillende rubrieken berekenen, valt de betrouwbaarheid van variant 1 op alle rubrieken het laagste uit. Daarnaast valt op dat de betrouwbaarheid van de rubriek 'sociale veiligheid' lager is dan de betrouwbaarheid van de overige rubrieken.

	<i>Schoolklimaat</i>	<i>Onderwijsleerproces</i>	<i>Schoolklimaat en onderwijsleerproces</i>	<i>Sociale veiligheid</i>	<i>Totaal</i>
Variant 1	$\alpha = .64$	$\alpha = .60$	$\alpha = .75$	$\alpha = .60$	$\alpha = .64$
Variant 2	$\alpha = .78$	$\alpha = .76$	$\alpha = .86$	$\alpha = .64$	$\alpha = .79$
Variant 3	$\alpha = .75$	$\alpha = .73$	$\alpha = .85$	$\alpha = .62$	$\alpha = .77$

Voor de originele Vensters PO-vragen is de betrouwbaarheid van de rubrieken schoolklimaat en onderwijsleerproces tezamen hoog, $\alpha = .75$ (Oberon, 2014). De betrouwbaarheid van deze rubrieken binnen Qschool (V)SO+ ligt bij twee varianten hoger (variant 1: $\alpha = .75$, variant 2: $\alpha = .86$ en variant 3: $\alpha = .85$).

De betrouwbaarheid van de rubriek sociale veiligheid binnen de Vensters PO-vragen is hoog $\alpha = .71$ (Oberon, 2015). Voor de rubriek sociale veiligheid binnen Qschool (V)SO+ ligt de betrouwbaarheid van de vragen lager dan bij de Vensters PO-vragen (variant 1: $\alpha = .60$, variant 2: $\alpha = .64$ en variant 3: $\alpha = .62$).

Het verwijderen van het item 'Ik ben bang voor andere kinderen op school' heeft een positieve invloed op de betrouwbaarheid van de varianten 1, 2 en 3. De betrouwbaarheid van de gehele vragenlijst als variant 1 wordt dan $\alpha = .65$, variant 2 gaat van een acceptabele betrouwbaarheid naar een goede betrouwbaarheid ($\alpha = .80$) en de

betrouwbaarheid van variant 3 verhoogt tot $\alpha = .78$. Het zou omwille van de betrouwbaarheid overwogen kunnen worden dit item te verwijderen.

Het verwijderen van het item 'Andere leerlingen doen mij expres pijn' heeft ook een positieve invloed op de betrouwbaarheid van de varianten 2 en 3. De betrouwbaarheid van variant 2 zou verhoogd worden tot $\alpha = .80$ en de betrouwbaarheid van variant 3 zou verhogen tot $\alpha = .78$. De betrouwbaarheid van variant 1 wordt niet beïnvloed door het verwijderen van dit item. Het zou omwille van de betrouwbaarheid overwogen kunnen worden dit item te verwijderen.

7 Conclusies en aanpassingen

B&T organisatieadvies en Stichting Speciaal Centraal zijn in het voorjaar van 2016 is gestart met de ontwikkeling van een instrument om de tevredenheid onder ZML-leerlingen te meten. Bij de eerste betrouwbaarheidsanalyses op basis van de testfase liet het nieuwe meetinstrument een hoge betrouwbaarheid zien, maar deze analyses waren op een slechts kleine steekproef gebaseerd. Op basis van deze resultaten hebben LECSO en Stichting School en Veiligheid geïnvesteerd in de digitalisering van het onderzoeksinstrument en verder onderzoek naar de betrouwbaarheid hiervan. Op het verzoek om mee te doen aan de pilotfase van onderzoek met Qschool (V)SO+ is vanuit de sector met groot enthousiasme gereageerd. 73 ZML-scholen (afdelingen) en bijna 4500 ZML-leerlingen hebben meegedaan aan het onderzoek, waardoor we kunnen spreken van een grote steekproef. Op basis van deze resultaten is een factor- en betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd om de betrouwbaarheid van het nieuwe onderzoeksinstrument voor de ZML-doelgroep in beeld te brengen.

7.1 Conclusies

Onderstaand staan de belangrijkste conclusies naar aanleiding van de factor- en betrouwbaarheidsanalyse weergegeven.

- Uit de statistische analyse van de data blijkt dat variant 2 (ontwikkelingsleeftijd 7/8/9 jaar) en variant 3 (ontwikkelingsleeftijd 8/9 jaar) van de vragenlijst betrouwbaar en valide zijn. De betrouwbaarheid van variant 1 (ontwikkelingsleeftijd 4/5/6 jaar) ligt iets lager. Deze variant is met ruim 40% vaak ingezet op de scholen die deelnamen aan de pilot.
- De betrouwbaarheid van de rubriek sociale veiligheid valt lager uit dan de overige twee rubrieken. Deze rubriek verdient in alle drie de varianten nog aandacht. Het vermoeden is dat de lagere betrouwbaarheid van deze rubriek voortkomt uit het gebruik van een andere schaal. Deze andere schaal wordt in het aangepaste instrument nog duidelijker benadrukt.
- Op basis van de factoranalyse concluderen we dat de laatste stelling binnen deze rubriek 'De juf of meester helpt bij het oplossen van ruzies.' beter past bij de algemene tevredenheidsvragen. Dit is tevens de enige stelling binnen deze rubriek die positief geformuleerd is. Daarnaast komt het onderdeel ervaren sociale/fysieke veiligheid te weinig aan bod in de huidige vragenlijst. De nieuwe vragenlijst is daarom uitgebreid met de stelling 'Andere leerlingen doen expres gemeen tegen mij.' Door het benadrukken van de gewijzigde schaal en het verplaatsen en toevoegen van een stelling is de verwachting dat de betrouwbaarheid van de rubriek sociale veiligheid stijgt.

7.2 Aanpassingen

Op basis van de factoranalyse, de betrouwbaarheidsanalyse en de ervaringen van de scholen die aan de pilot hebben deelgenomen, zijn de volgende aanpassingen in het onderzoeksinstrument doorgevoerd. ZML-scholen kunnen in schooljaar 2017-2018 gebruikmaken van deze aangepaste versie van Qschool+. De verwachting is dat met de doorgevoerde aanpassingen, voortkomend uit zowel de kwantitatieve als de kwalitatieve analyse, de sector een gestandaardiseerd, betrouwbaar en valide instrument heeft om de tevredenheid en sociale veiligheid onder ZML-leerlingen te meten.

- Uit de factoranalyse wordt geconcludeerd dat het item 'De leraar helpt bij het oplossen van ruzies tussen leerlingen' niet tot laag scoort op de factor 'sociale veiligheid'. Dit item wordt daarom onderbracht in de rubriek 'schoolklimaat'.
- Daarnaast kan uit de betrouwbaarheidsanalyse worden geconcludeerd dat de betrouwbaarheid van variant 1 lager ligt dan bij de andere varianten ($\alpha = .64$). Omwille van het realiseren van een hogere betrouwbaarheid van de drie varianten kan worden overwogen om het item 'Ik ben bang voor andere kinderen op school' te verwijderen. Dit levert echter slechts een kleine verhoging van de betrouwbaarheid op en draagt naar onze mening wel degelijk bij aan het monitoren van de sociale veiligheid. We verwachten dan ook dat de betrouwbaarheid wordt verhoogd door de doorgevoerde technische en inhoudelijke aanpassingen.

- Het instrument van monitoring van de sociale veiligheid moet volgens de wetgeving inzicht geven in drie aspecten van sociale veiligheid, namelijk:
 - Hoe ervaren leerlingen de sociale en fysieke veiligheid op school?
 - Hebben leerlingen te maken met aantasting van de sociale en fysieke veiligheid?
 - Hoe is het gesteld met het welbevinden van leerlingen op school?
 Het eerste onderdeel, hoe de leerlingen de sociale en fysieke veiligheid ervaren, komt in de vragenlijst onvoldoende aan bod. Daarom is de stelling 'Andere leerlingen doen expres gemeen tegen mij.' in de nieuwe vragenlijst toegevoegd.
- Op basis van de ervaringen van de scholen die aan de pilot hebben deelgenomen, zijn voor het VSO de vier varianten van de vragenlijsten die nu werden gebruikt in zowel het SO als het VSO ook specifiek gemaakt voor het VSO. Hierdoor zijn er in het aangepaste instrument drie varianten beschikbaar in het SO (geen variant 3) en vier varianten in het VSO.
- Op basis van verzamelde ervaringen over de organisatie rondom de afname en de inhoud van de vragenlijst bleek het instrument bruikbaar te zijn in de praktijk. Naar aanleiding van de feedback zijn na de pilot technische en inhoudelijke aanpassingen in het instrument doorgevoerd. Hierbij valt te denken aan een 'terugknop' om het vorige antwoord te corrigeren, een herhaalknop om het ondersteunende audiofragment nogmaals af te spelen en een duidelijk eindscherm. Op basis van deze aanpassingen verwachten we dat de betrouwbaarheid van het gehele instrument, inclusief variant 1, bij afname in 2017-2018 nog hoger uitvalt.

Onderstaand zijn de vragen en stellingen die betrekking hebben op het meten van aspecten van de sociale veiligheid opgenomen. Deze vragen en stellingen komen niet alleen terug in de rubriek sociale veiligheid, maar ook binnen de rubriek schoolklimaat.

Vraag/stelling	Aspect van sociale veiligheid	Rubriek
Voel jij je veilig op school?	Ervaren sociale/fysieke veiligheid	Schoolklimaat
Ik ben soms bang voor andere kinderen op school.	Ervaren sociale/fysieke veiligheid	Sociale veiligheid
Andere leerlingen doen expres gemeen tegen mij.	Ervaren sociale/fysieke veiligheid	Sociale veiligheid
Ik ben deze week geplaagd door andere kinderen op school.	Aantasting sociale/fysieke veiligheid	Sociale veiligheid
Ik ben deze week geplaagd op de computer.	Aantasting sociale/fysieke veiligheid	Sociale veiligheid
Andere kinderen op deze school doen mij expres pijn.	Aantasting sociale/fysieke veiligheid	Sociale veiligheid
Vind je het leuk op school?	Welbevinden	Schoolklimaat
Heb je het naar je zin in de klas?	Welbevinden	Schoolklimaat
Speel je graag met andere kinderen op school?	Welbevinden	Schoolklimaat

8 Referenties

- Carney, R. N., & Levin, J. R. (2002). Pictorial illustrations still improve students' learning from text. *Educational psychology review*, 14, 5-26. doi:1040-726X/02/0300-0005/0
- Damen, L. H., & Cordang, M. (2007). *Het leren van de ZML. Op je hurken in de klas*. Verkregen via <http://www.slo.nl/>
- Egan, K. (1997). *The educated mind: How cognitive tools shape our understanding*. Chicago: University of Chicago Press. Verkregen via <https://books.google.nl/>
- Ekman, P. (1984). Expression and the nature of emotion. *Approaches to emotion*, 3, 19-344. Verkregen via <https://books.google.nl/>
- Frostig, M., & Maslow, P. (1979). Neuropsychological Contributions to Education. *Journal of learning disabilities*, 12, 538-552. doi:10.1177/002221947901200809
- Goorhuis-Brouwer, S. M., & Schaerlaekens, A. M. (2000). *Handboek taalontwikkeling, taalpathologie en taaltherapie bij Nederlandssprekende kinderen*. Utrecht: De Tijdstroom.
- Kuiken, F., & Droge, S. (2010) *Woordenlijst Amsterdamse Kinderen*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam. Verkregen via <http://www.digiwak.nl/>
- Noens, I. L. J., & Van Berckelaer-Onnes, I. A. (2002). Communicatie bij mensen met autisme en een verstandelijke beperking. *Nederlands Tijdschrift voor de Zorg aan Verstandelijk Gehandicapten*, 4, 212-225. Verkregen via <http://www.kuleuven.be.proxy.library.uu.nl/english>
- Peeck, J. (1974). Retention of pictorial and verbal content of a text with illustrations. *Journal of Educational Psychology*, 66, 880-888. doi:10.1037/h0021531
- Peeck, J. (1993). Increasing picture effects in learning from illustrated tekst. *Learning and instruction*, 3, 227-238. doi:10.1016/0959-4752(93)90006-L
- Schmeier, M. (2015). *Pictoverhalen: Op weg naar leessucces*. Verkregen via <http://wij-leren.nl/>
- SLO (2005). *Leermiddelenspecial (voortgezet) speciaal onderwijs*. Verkregen via <http://www.slo.nl/>
- Ter Heege, H., & ter Pelle, J. (2003). Als rekenen onzinnige kennis is. Reken-wiskundeonderwijs aan ZML-kinderen herzien. *JSW*, 87, 36-39. Verkregen via <https://www.thiememeulenhoff.nl/>
- Van der Laan, A. (2006). *Leren lezen en begrijpen. Een verkenning naar het lesonderwijs in het ZML*. Enschede: SLO. Verkregen via <http://www.slo.nl/>
- Van Oers, B. (2006). Kunnen jonge kinderen abstract denken? *De Wereld van het Jonge Kind*, 33, 162-165. Verkregen via <https://www.thiememeulenhoff.nl/>
- Vensters Primair Onderwijs (2012). *Over Vensters PO*. Verkregen via <http://www.vensterspo.nl/>
- Verpoorten, R. A. W. (1996). Communicatie met verstandelijk gehandicapte autisten: Een multidimensioneel communicatiemodel. *Nederlands Tijdschrift voor Zorg aan Verstandelijk Gehandicapten*, 22, 106-120.
- Wallbott, H. G. (1991). The robustness of communication of emotion via facial expression: Emotion recognition from photographs with deteriorated pictorial quality. *European Journal of Social Psychology*, 21, 89-98. doi:10.1002/ejsp.2420210107
- Willows, D. M. (1978). Individual differences in distraction by pictures in a reading situation. *Journal of Educational Psychology*, 70, 837-847. doi:10.1037/0022-0663.70.5.837

9 Vragenlijsten

In deze bijlage is de vragenlijst uit de pilot, de nieuwe vragenlijst voor het SO en de nieuwe vragenlijst voor het VSO per variant terug te vinden.

Variant 1

Variant 1, 2016-2017	Variant 1, nieuw, SO	Variant 1, nieuw, VSO
Sfeer op school	Sfeer op school	Sfeer op school
Vind je het leuk op school?	Vind je het leuk op school?	Vind je het leuk op school?
Voel jij je fijn op school?	Voel jij je fijn op school?	Voel jij je fijn op school?
Zijn de regels op school duidelijk?	Zijn de regels op school duidelijk?	Zijn de regels op school duidelijk?
Vind je het leuk in de klas?	Vind je het leuk in de klas?	Vind je het leuk in de klas?
Speel je graag met andere kinderen op school?	Speel je graag met andere kinderen op school?	Heb je vrienden op school?
Zijn de juffen en meesters aardig?	Zijn de juffen en meesters aardig?	Is je mentor aardig?
	Helpt jouw juf of meester bij het oplossen van ruzies?	Helpt jouw mentor bij het oplossen van ruzies?
Variant 1, 2016-2017	Variant 1, nieuw, SO	Variant 1, nieuw, VSO
Lessen op school	Lessen op school	Lessen op school
Leer je veel op school?	Leer je veel op school?	Leer je veel op school?
Legt jouw juf of meester goed uit?	Legt jouw juf of meester goed uit?	Legt jouw mentor goed uit?
Weet jouw juf of meester wat jij goed kan?		
Zegt jouw juf of meester wel eens dat je iets heel goed hebt gedaan?	Zegt jouw juf of meester wel eens dat je iets heel goed hebt gedaan?	Zegt jouw mentor wel eens dat je iets heel goed hebt gedaan?
Zegt jouw juf of meester wel eens dat je iets beter op een andere manier kunt doen?		
Helpt jouw juf of meester als je iets vraagt?	Helpt jouw juf of meester als je iets vraagt?	Helpt jouw mentor als je iets vraagt?
Variant 1, 2016-2017	Variant 1, nieuw, SO	Variant 1, nieuw, VSO
Veiligheid op school	Veiligheid op school	Veiligheid op school
Ik ben deze week geplaagd door andere kinderen op school.	Ik word geplaagd door andere kinderen op school.	Ik word geplaagd door andere leerlingen op school.
Ik ben deze week geplaagd op de computer.	Ik word geplaagd op de computer.	Ik word geplaagd op de computer.
Andere kinderen op deze school doen mij expres pijn.	Andere kinderen op deze school doen mij expres pijn.	Andere leerlingen op deze school doen mij expres pijn.
Ik ben soms bang voor andere kinderen op school.	Ik ben soms bang voor andere kinderen op school.	Ik ben soms bang voor andere leerlingen op school.
Mijn juf of meester helpt bij het oplossen van ruzie.	Andere kinderen doen expres gemeen tegen mij.	Andere leerlingen doen expres gemeen tegen mij.

Variant 2

Variant 2, 2016-2017	Variant 2, nieuw, SO	Variant 2, nieuw, VSO
Sfeer op school	Sfeer op school	Sfeer op school
Vind je het leuk op school?	Vind je het leuk op school?	Vind je het leuk op school?
Voel jij je fijn op school?	Voel jij je fijn op school?	Voel jij je fijn op school?
Vind je de regels op school duidelijk?	Vind je de regels op school duidelijk?	Vind je de regels op school duidelijk?
Heb je het naar je zin in de klas?	Heb je het naar je zin in de klas?	Heb je het naar je zin in de klas?
Ben je blij over het omgaan met de andere kinderen op school?	Speel je graag met andere kinderen op school?	Heb je vrienden op school?
Ben je blij over het omgaan met de juffen en meesters?	Zijn de juffen en meesters aardig?	Is je mentor aardig?
	Helpt jouw juf of meester bij het oplossen van ruzies?	Helpt jouw mentor bij het oplossen van ruzies?
Variant 2, 2016-2017	Variant 2, nieuw, SO	Variant 2, nieuw, VSO
Lessen op school	Lessen op school	Lessen op school
Ben je blij over wat je leert op deze school?	Ben je blij met wat je leert op deze school?	Ben je blij met wat je leert op deze school?
Ben je blij over de uitleg van de juffen en meesters?	Ben je blij met de uitleg van de juffen en meesters?	Ben je blij met de uitleg van je mentor?
Weet de juf of meester wat jij goed kan?		
Vertelt de juf of meester duidelijk dat je iets goed hebt gedaan?	Vertelt de juf of meester duidelijk dat je iets goed hebt gedaan?	Vertelt de mentor duidelijk dat je iets goed hebt gedaan?
Als de juf of meester jou vertelt dat je iets beter op een andere manier kunt doen, is dat dan duidelijk voor jou?		
Helpt de juf of meester jou goed als je iets vraagt?	Helpt de juf of meester jou goed als je iets vraagt?	Helpt de mentor jou goed als je iets vraagt?
Variant 2, 2016-2017	Variant 2, nieuw, SO	Variant 2, nieuw, VSO
Veiligheid op school	Veiligheid op school	Veiligheid op school
Ik ben deze week gepest door andere kinderen op school.	Ik word gepest door andere kinderen op school.	Ik word gepest door andere leerlingen op school.
Ik ben deze week online gepest door andere kinderen van school.	Ik word via internet gepest door andere kinderen van school.	Ik ben via internet gepest door andere leerlingen van school.
Andere kinderen op deze school doen mij expres pijn.	Andere kinderen op deze school doen mij expres pijn.	Andere leerlingen op deze school doen mij expres pijn.
Ik ben bang voor andere kinderen op school.	Ik ben bang voor andere kinderen op school.	Ik ben bang voor andere leerlingen op school.
De juf of meester helpt bij het oplossen van ruzies.	Andere kinderen doen expres gemeen tegen mij.	Andere leerlingen doen expres gemeen tegen mij.

Variant 3

Variant 3, 2016-2017	Variant 3, nieuw, SO	Variant 3, nieuw, VSO
Sfeer op school	Sfeer op school	Sfeer op school
Vind je het leuk op school?	Vind je het leuk op school?	Vind je het leuk op school?
Voel jij je veilig op school?	Voel jij je veilig op school?	Voel jij je veilig op school?
Vind je de regels op school duidelijk?	Vind je de regels op school duidelijk?	Vind je de regels op school duidelijk?
Heb je het naar je zin in de klas?	Heb je het naar je zin in de klas?	Heb je het naar je zin in de klas?
Ben je blij over het omgaan met de andere leerlingen?	Speel je graag met andere kinderen op school?	Heb je vrienden op school?
Ben je blij over het omgaan met de leraren?	Zijn de juffen en meesters aardig?	Is je mentor aardig?
	Helpt jouw juf of meester bij het oplossen van ruzies?	Helpt jouw mentor bij het oplossen van ruzies?
Variant 3, 2016-2017	Variant 3, nieuw, SO	Variant 3, nieuw, VSO
Lessen op school	Lessen op school	Lessen op school
Ben je blij over wat je leert op deze school?	Ben je blij met wat je leert op deze school?	Ben je blij met wat je leert op deze school?
Ben je blij over de uitleg van de leraar?	Ben je blij met de uitleg van de juffen en meesters?	Ben je blij met de uitleg van je mentor?
Weet de leraar wat jij goed kan?		
Vertelt de leraar duidelijk dat je iets goed hebt gedaan?	Vertelt de juf of meester duidelijk dat je iets goed hebt gedaan?	Vertelt de mentor duidelijk dat je iets goed hebt gedaan?
Als de leraar jou vertelt dat je iets beter op een andere manier kunt doen, is dat dan duidelijk voor jou?		
Helpt de leraar jou goed als dat nodig is?	Helpt jouw juf of meester jou goed als dat nodig is?	Helpt de mentor jou goed als je iets vraagt?
Variant 3, 2016-2017	Variant 3, nieuw, SO	Variant 3, nieuw, VSO
Veiligheid op school	Veiligheid op school	Veiligheid op school
Ik ben deze week gepest door andere leerlingen.	Ik word gepest door andere leerlingen.	Ik word gepest door andere leerlingen.
Ik ben deze week online gepest door andere leerlingen.	Ik word via het internet gepest door andere leerlingen.	Ik word via het internet gepest door andere leerlingen.
Andere leerlingen doen mij expres pijn.	Andere leerlingen doen mij expres pijn.	Andere leerlingen doen mij expres pijn.
Ik ben bang voor andere leerlingen.	Ik ben bang voor andere leerlingen.	Ik ben bang voor andere leerlingen.
De leraar helpt bij het oplossen van ruzies tussen leerlingen.	Andere leerlingen doen expres gemeen tegen mij.	Andere leerlingen doen expres gemeen tegen mij.